

**Directions for Harmonizing Foreign Trade Regulation Legislation with WTO
Requirements**

Jumaboyev Ixtiyor Solijon o'g'li

4th-year Cadet

Customs Institute

Scientific Supervisor: Alimuhammedov Shuxrat Rixsibayevich

Head of the Department of Customs Regulation and Customs Payments

Customs Institute

Abstract

This article analyzes the issues of harmonizing the foreign trade regulation legislation of the Republic of Uzbekistan with the requirements of the World Trade Organization. In particular, it examines directions for improving customs tariff policy, non-tariff restrictions, technical regulation, and sanitary and phytosanitary measures.

The study also highlights the challenges arising in the process of accession to the WTO and provides scientifically grounded mechanisms for overcoming them.

Keywords: World Trade Organization, foreign trade, customs policy, non-tariff restrictions, SPS, TBT, trade liberalization, economic integration.

**TASHQI SAVDONI TARTIBGA SOLISH QONUNCHILIGINI JST
TALABLARIGA MUVOFIQLASHTIRISH YO'NALISHLARI**

Jumaboyev Ixtiyor Solijon o'g'li

Bojxona instituti, 4-kurs kursanti

Ilmiy rahbar: Alimuhammedov Shuxrat Rixsibayevich

Bojxona instituti, Bojxona tartibga solinishi va bojxona to'lovlari kafedrasida boshlig'i

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida tashqi savdoni tartibga solish qonunchiligini Jahon savdo tashkiloti (JST) talablariga muvofiqlashtirish masalalari tahlil qilingan. Xususan, bojxona-tarif siyosati, notarif

*cheklovlar, texnik tartibga solish, sanitariya va fitosanitariya choralari*ni takomillashtirish yo‘nalishlari o‘rganilgan. Shuningdek, JSTga a‘zo bo‘lish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar va ularni bartaraf etish mexanizmlari ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *Jahon savdo tashkiloti, tashqi savdo, bojxona siyosati, notarif cheklovlar, SPS, TBT, savdo liberallasuvi, iqtisodiy integratsiya.*

Kirish: O‘zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkiloti (JST)ga a‘zo bo‘lish jarayoni mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining muhim strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. JSTga a‘zolik nafaqat xalqaro bozorlarga kengroq kirish imkoniyatini yaratadi, balki tashqi savdo siyosatini zamonaviy xalqaro standartlar asosida shakllantirish, investitsion jozibadorlikni oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli tashqi savdoni tartibga solish qonunchiligini JST talablariga muvofiqlashtirish bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

JSTning asosiy talablari savdo siyosatining shaffofligi, diskriminatsiyasizlik tamoyili, eng qulay sharoit yaratish rejimi (Most Favoured Nation – MFN), milliy rejim tamoyili, tarif va notarif cheklovlarning asosliligi hamda xalqaro savdo qoidalarining barqaror va prognoz qilinadigan bo‘lishiga asoslanadi. A‘zo davlatlar ushbu tamoyillarga muvofiq ravishda o‘z milliy qonunchiligini moslashtirishi shart.

O‘zbekistonda tashqi savdo faoliyatini tartibga soluvchi asosiy normativ-huquqiy hujjatlar qatoriga “Tashqi iqtisodiy faoliyat to‘g‘risida”gi Qonun, Bojxona kodeksi, Soliq kodeksi, “Valyutani tartibga solish to‘g‘risida”gi Qonun, “Texnik jihatdan tartibga solish to‘g‘risida”gi Qonun, “Raqobat to‘g‘risida”gi Qonun, investitsiyalar, sanitariya va fitosanitariya nazorati sohasidagi hujjatlar kiradi. So‘nggi yillarda ushbu

qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, ayrim yo'nalishlarda JST talablariga to'liq moslashish zarurati saqlanib qolmoqda.

Birinchi navbatda, bojxona-tarif siyosatini JST talablariga moslashtirish zarur. JSTga ko'ra bojxona tariflari aniq, shaffof va oldindan prognoz qilinadigan bo'lishi lozim. O'zbekistonda ayrim import bojlarining yuqoriligi, vaqtinchalik tarif cheklovlarining tez-tez qo'llanilishi va ayrim preferensiyalarning bozor tamoyillariga mos emasligi tashqi savdo erkinligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois bojxona tariflarini bosqichma-bosqich optimallashtirish, preferensiyalar tizimini qayta ko'rib chiqish va tarif siyosatini xalqaro amaliyotga yaqinlashtirish muhim yo'nalish hisoblanadi.

Ikkinchi muhim yo'nalish — notarif tartibga solish vositalarini qayta ko'rib chiqishdir. JST qoidalariga ko'ra litsenziyalash, kvotalash, sertifikatlashtirish va boshqa cheklovlar faqat asosli, vaqtinchalik va diskriminatsiyasiz tarzda qo'llanishi kerak. O'zbekistonda ayrim ruxsat berish tartiblarining murakkabligi, ortiqcha hujjat talab qilinishi va ma'muriy jarayonlarning uzoq davom etishi tadbirkorlik subyektlari uchun qo'shimcha xarajatlarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli ortiqcha notarif to'siqlarni qisqartirish, ruxsat berish tizimini soddalashtirish va elektron boshqaruv mexanizmlarini keng joriy etish zarur.

Uchinchi yo'nalish texnik jihatdan tartibga solish tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishdan iborat. JSTning TBT (Technical Barriers to Trade) bitimiga muvofiq texnik reglamentlar, standartlashtirish va sertifikatlashtirish tizimi xalqaro me'yorlarga asoslangan bo'lishi lozim. O'zbekistonda ayrim milliy standartlar xalqaro ISO, IEC va Codex Alimentarius talablariga to'liq mos kelmaydi. Bu esa eksport qiluvchi korxonalar uchun qo'shimcha xarajat va tashqi bozorlarga chiqishda qiyinchiliklar tug'diradi. Shu bois texnik reglamentlarni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish va o'zaro tan olish mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

To‘rtinchi yo‘nalish sanitariya va fitosanitariya choralarini JSTning SPS bitimi talablariga moslashtirishdir. Oziq-ovqat xavfsizligi, veterinariya nazorati, o‘simliklar karantini va fitosanitariya tizimi ilmiy asoslangan, shaffof va xalqaro standartlarga mos bo‘lishi lozim. Amaliyotda ayrim hollarda sertifikatlashtirish va nazorat mexanizmlarining murakkabligi eksport-import operatsiyalarini sekinlashtirmoqda. Shu sababli xalqaro sertifikatlarni tan olish, laboratoriya tizimini modernizatsiya qilish va nazorat organlari faoliyatini raqamlashtirish ustuvor vazifa hisoblanadi.

Beshinchi muhim yo‘nalish — subsidiyalar va davlat qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini JST talablariga moslashtirishdir. JSTning Subsidiyalar va kompensatsiya choralari to‘g‘risidagi bitimiga ko‘ra davlat subsidiyalari raqobatga sun‘iy ta‘sir ko‘rsatmasligi kerak. O‘zbekistonda ayrim strategik tarmoqlarni qo‘llab-quvvatlash maqsadida berilayotgan imtiyozlar va preferensiyalar xalqaro savdo qoidalari nuqtayi nazaridan qayta baholanishi zarur. Ayniqsa, eksport subsidiyalarini bosqichma-bosqich optimallashtirish va bozor tamoyillariga mos qo‘llab-quvvatlash tizimini shakllantirish talab etiladi.

Oltinchi yo‘nalish savdo siyosatining shaffofligini oshirishdir. JST talablariga ko‘ra normativ-huquqiy hujjatlar ochiq e‘lon qilinishi, davlat qarorlari oldindan ma‘lum qilinishi va tadbirkorlik subyektlari uchun teng sharoit yaratilishi lozim. O‘zbekistonda elektron hukumat tizimi, ochiq ma‘lumotlar platformalari va normativ hujjatlarni ommaviy muhokama qilish mexanizmlarining joriy etilishi ijobiy natija bermoqda. Biroq bu jarayonni yanada takomillashtirish, davlat organlari faoliyatining hisobdorligini oshirish va qaror qabul qilish jarayonida biznes hamjamiyat ishtirokini kuchaytirish zarur.

Yettinchi yo‘nalish davlat xaridlari va raqobat muhitini takomillashtirish bilan bog‘liqdir. JSTning asosiy maqsadlaridan biri teng raqobat muhitini yaratishdir. Davlat xaridlarida adolatli tanlov tizimini joriy etish, monopoliyaga qarshi siyosatni

kuchaytirish, davlat korxonalari faoliyatining shaffofligini oshirish va bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega.

Sakkizinchi yo‘nalish bojxona ma‘muriyatchiligini takomillashtirishdir. Bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish, elektron deklaratsiya tizimini kengaytirish, “Yagona darcha” tamoyilini to‘liq joriy etish, xavfni boshqarish tizimini takomillashtirish va inson omilini kamaytirish savdo jarayonlarining samaradorligini oshiradi. Bu esa JSTning savdoni yengillashtirish tamoyillariga to‘liq mos keladi.

To‘qqizinchi yo‘nalish investitsion muhitni yaxshilash va xorijiy investorlar huquqiy kafolatlarini kuchaytirishdan iborat. JSTga a‘zolik investitsion muhit bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, investorlar uchun huquqiy barqarorlik, adolatli sud himoyasi va mulk daxlsizligini ta‘minlash zarur.

Shuningdek, JSTga qo‘shilish jarayonida normativ-huquqiy bazani moslashtirish bilan bir qatorda institutsional islohotlarni chuqurlashtirish ham muhimdir. Davlat organlari o‘rtasidagi vakolatlarning aniq taqsimlanishi, savdo siyosatini yurituvchi organlar faoliyatining samaradorligi, professional kadrlar tayyorlash va xalqaro muzokaralar salohiyatini oshirish accession jarayonining muvaffaqiyatiga bevosita ta‘sir qiladi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, JSTga muvaffaqiyatli a‘zo bo‘lish faqat qonunlarni o‘zgartirish bilan cheklanmaydi. Bu butun iqtisodiy boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish, tadbirkorlik muhitini yaxshilash va milliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini oshirish bilan uzviy bog‘liqdir.

O‘zbekistonning tashqi savdo qoidalarini JST talablariga muvofiqlashtirish yo‘lida turli qiyinchiliklarni yengib o‘tish kiradi. Ushbu vazifalarda mavjud muammolar:

1. Qonunchilik va me‘yoriy-huquqiy moslashuv:

- Uyg'unlashtirish: Ichki qonunlar va qoidalarni JST standartlariga moslashtirish murakkab vazifadir. O'zbekiston JST talablariga javob berish uchun savdoga oid qonunchiligining turli jihatlarini isloh qilishi kerak, bu ko'p vaqt va resurslarni talab qilishi mumkin.

- Shaffoflik: Savdo qoidalarining shaffofligini oshirish va izchil amalga oshirilishini ta'minlash JST qoidalariga rioya qilish uchun zarur. Bunga savdo siyosati va qoidalarini ham mahalliy, ham xalqaro treyderlar uchun osonlik bilan ochiq va bashorat qilinadigan qilish kiradi.

2. Nizolarni hal qilish mexanizmi:

- Huquqiy infratuzilma: JST ko'rsatmalariga muvofiq savdo nizolarini hal qilish uchun mustahkam huquqiy bazani yaratish juda muhimdir. Bu huquqshunos mutaxassislarni tayyorlash, nizolarni boshqarish va hal etishga qodir institutlar tashkil etish hamda ichki huquqiy tartib-qoidalarining xalqaro me'yorlarga mos kelishini ta'minlashni o'z ichiga oladi.

3. Tarif va notarif to'siqlar:

- Tarif tuzilmasi: O'zbekiston o'zining tarif tuzilmasini ratsionalizatsiya qilishi kerak, bu esa yuqori tariflarni pasaytirish va ayrim tarmoqlarni himoya qiluvchi tarif cho'qqilarini bartaraf etishni o'z ichiga olishi mumkin. Tariflarni pasaytirishni zaif tarmoqlarni himoya qilish zarurati bilan muvozanatlash qiyin.

- Notarif to'siqlar: Import litsenziyalash talablari, kvotalar va xalqaro me'yorlarga mos kelmaydigan ortiqcha standartlar kabi notarif to'siqlarni kamaytirish savdoni osonlashtirish va JST talablariga rioya qilish uchun zarurdir.

4. Sanitariya va fitosanitariya (SPS) choralari:

- Muvofiqlik: JSTning SPS kelishuviga rioya qilish oziq-ovqat xavfsizligi, hayvonlar va o'simliklar salomatligi uchun ilmiy asoslangan standartlarni qabul

qilishni o'z ichiga oladi. O'zbekiston ushbu standartlarni joriy etish va monitoring qilish salohiyatini oshirishi kerak.

- Sertifikatlash va sinovdan o'tkazish: Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini eksport qilish va import qilishni osonlashtirish uchun xalqaro standartlarga javob beradigan sinov va sertifikatlash tartiblarini takomillashtirish zarur.

5. Savdodagi texnik to'siqlar (TBT):

- Xalqaro standartlar: Texnik reglamentlar uchun asos sifatida xalqaro standartlarni qabul qilish JSTning TBT kelishuvida talab qilinadi. O'zbekiston o'zining texnik reglamentlari va muvofiqlikni baholash tartib-qoidalarini xalqaro me'yorlarga moslashtirishi kerak.

- Keraksiz to'siqlardan qochish: texnik reglamentlar savdoga keraksiz to'siqlar yaratmasligini ta'minlash sertifikatlash jarayonlarini soddalashtirish va haddan tashqari cheklovchi choralardan qochishni o'z ichiga oladi.

6. Savdoni osonlashtirish:

- Bojxona modernizatsiyasi: Tezroq va samaraliroq savdoni osonlashtirish uchun bojxona tartiblarini takomillashtirish JSTning asosiy talabidir. Bunga elektron hujjatlarni qabul qilish, risklarni boshqarish tizimlari va bojxona jarayonlarini soddalashtirish kiradi.

- Infratuzilma: Transport va logistika infratuzilmasini takomillashtirish samarali savdo oqimlarini qo'llab-quvvatlash va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish uchun muhim ahamiyatga ega.

7. Tovar va xizmatlar bozoriga kirish:

- Liberallashtirish: JSTga a'zolik tovarlar va xizmatlar bozorlarini ochishni talab qiladi. O'zbekiston sezilarli cheklovlar mavjud bo'lgan tarmoqlarda savdoni bosqichma-bosqich liberallashtirishi kerak.

- Ichki manfaatlar: Savdoni liberallashtirish zaruriyatini nozik mahalliy sanoatni himoya qilish bilan muvozanatlash iqtisodiy buzilishlarning oldini olish uchun ehtiyotkorlik bilan siyosat rejalashtirishni talab qiladi.

8. Savdo siyosatini ko‘rib chiqish mexanizmi (TPRM):

- Muntazam ko‘rib chiqishlar: JSTning Savdo siyosatini ko‘rib chiqish mexanizmida ishtirok etish a‘zo mamlakatlarning savdo siyosatini muntazam ko‘rib chiqishni o‘z ichiga oladi. O‘zbekiston ushbu talabni bajarish uchun o‘zining savdo amaliyoti to‘g‘risida to‘liq va aniq ma‘lumotga ega bo‘lishi kerak.

9. Imkoniyatlarni oshirish:

- Institutsional salohiyat: Savdo siyosatini shakllantirish va amalga oshirish bilan shug‘ullanuvchi institutlarning salohiyatini oshirish JST talablariga muvofiqlashtirish uchun juda muhimdir. Bu davlat xodimlarini o‘qitish va tegishli idoralarning imkoniyatlarini oshirishni o‘z ichiga oladi.

Ushbu muammolarni hal qilish hukumat, xususiy sektor va xalqaro hamkorlarning birgalikdagi sa’y-harakatlarini talab qiladi. Savdo siyosatini JST standartlariga moslashtirish orqali O‘zbekiston jahon savdo tizimiga integratsiyalashuvini kuchaytirishi, xorijiy sarmoyalarni jalb qilishi va barqaror iqtisodiy o‘rinishga yordam berishi mumkin.

Hozirgi kunda a‘zo mamlakatlar bilan birgalikda amalga oshirilishi kerak bo‘lgan moddalar mavjud:

1.3-modda: axborot markazlari;

1.4-modda: xabardor qilish;

3-modda: dastlabki qaror berish;

5.1-modda: kuchaytirilgan nazorat va tekshiruv to‘g‘risida ogohlantirish;

7.1-modda: dastlabki axborot berish;

7.4-modda: xavflarni boshqarish;

7.5-modda: bojxona auditi;

7.6-modda: tovarlarni chiqarib yuborish vaqtini o'rganib boorish va doimiy e'lon qilish;

7.7-modda: vakolatli iqtisodiy operatorlar uchun savdo tartibotini soddalashtirish;

7.9-modda: tezkor yetkazib berish;

10.3-modda: xalqaro standartlarni qo'llash;

10.4-modda: yagona darcha;

11-modda: tranzit erkinligi.

Ushbu moddalarni qonunchiligimizga moslashtirish uchun a'zo bo'lgandan so'ng amalga oshirish ko'zda tutilmoqda

Proteksionizmning salbiy xususiyatlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

- Aholi turmush darajasida sof yo'qotishlarning ortib ketishi. Import bojlari kiritilganidan keyin xaridorlar olib kirilgan tovarlar uchun yanada yuqoriroq haq to'lashga majbur bo'lishadi. Bu investisiyalarga aylanishi mumkin bo'lgan iste'moldan ortadigan jamg'armalarni kamayishiga olib eladi.
- Yanada ko'proq mamlakatlar tomonidan tarif cheklashlarini joriy etilishining zanjir reaksiyasi bilan bog'liq xalqaro ko'paytiruvchi effektning paydo bo'lishi.
- Milliy iqtisodiyotda nosamaraviy sohalar va korxonalarining saqlanib qolishi. Milliy korxonalariga imtiyozlar berilishi sharoitida ishlab chiqaruvchilarda xarajatlarni kamaytirish va raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarishga rag'bat bo'lmaydi.
- Iqtisodiy sohada korrupsiya va o'z amalidan foydalanishning boshqa ko'rinishlari keng tarqaladi. Milliy iqtisodiyotning "yopiqligi" odatda TIFning kriminallasuvi uchun ozuqa muhitini yaratadi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda monopol kompaniyalar mavjud. Bundan tashqari, import mahsulotlarga boj tarif stavkalari biroz yuqori.

Biz yaqinda “O‘zbekiston-2030” strategiyasini qabul qildik. Bunda biz o‘z oldimizga bir qancha maqsadlarni qo‘yganmiz. Bugungi kunda O‘zbekistonda 2300 dan ortiq davlat ulushi bo‘lgan kompaniyalar mavjud. 2030-yilgacha shu kompaniyalar sonini 6 barobarga qisqartirish maqsad qilingan. Shuningdek, 17 ta monopol kompaniyalarga barham berish masalasi ham qo‘yilgan. Bu masalalarni tezroq hal qilmasak, O‘zbekistonning Jahon savdo tashkilotiga qo‘shilishi yana cho‘zilib ketishi mumkin. *Shuning uchun 2030-yilgacha belgilab olingan strategiyada monopol kompaniyalarni qisqartirish masalasi usutuvor masala qilib belgilangan.*

O‘zbekistonning JST oldida turgan vazifalari orasida siyosiy va iqtisodiy sohalarda ochiqlikni ta‘minlash, eksport-import va boshqa iqtisodiy faoliyatlarni rejalashtirish tizimlaridan qochish, shuningdek qishloq xo‘jaligi va sanoat mahsulotlarini import qilishda davlat monopolini yo‘q qilish kabi masalalar bor. Bu jarayonlarda mamlakatimiz uchun turli muammolar yuzaga kelishi mumkinligi ehtimoli mavjud:

*Birinchi*dan, O‘zbekistonning JSTga a‘zoliqi bojxona soliqlarini 8-10 foizgacha qisqartirishga olib keladi. Bu holat davlat byudjetiga ma‘lum darajada zarar yetkazishi mumkin. Ammo, bu o‘z navbatida, bojxona tariflarining keskin qisqarishi O‘zbekiston bozorlarida mahsulotlarning arzonlashuviga olib keladi.

*Ikkinchi*dan, iqtisodiyotni liberallashtirish, sanoatni xususiylashtirish, bozor erkinligiga davlat aralashuvini cheklash borasida tugallanmagan ishlar turibdi.

*Uchinchi*dan, Respublika doirasida zamonaviy bozor talablariga javob beradigan mahsulot ishlab chiqaruvchilar, ayniqsa paxta yetishtirishga ixtisoslashgan O‘zbek fermerlari, Xitoy, Hindiston va BAA kabi davlatlarning arzon va sifatli mahsulotlar ishlab chiqaruvchi savdo shirkatlari bilan raqobatlasha olmaslik xavfi mavjud. Bu holat

qishloq xo‘jaligi sohasini daromadsiz tarmoqqa aylantirishi mumkin, bu esa respublikaning 49,5% qishloqda yashovchi aholisi uchun yangi infratuzilma barpo etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Xulosa qilib aytganda, tashqi savdoni tartibga solish qonunchiligini JST talablariga muvofiqlashtirish O‘zbekistonning xalqaro savdo tizimiga to‘liq integratsiyalashuvi uchun muhim shart hisoblanadi. Bojxona-tarif siyosati, notarif cheklovlar, texnik tartibga solish, sanitariya-fitosanitariya nazorati, subsidiyalar, savdo siyosatining shaffofligi va institutsional boshqaruv tizimida izchil islohotlarni amalga oshirish mamlakatning JSTga muvaffaqiyatli a‘zo bo‘lishi hamda uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka erishishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Trade Organization. (2023). *Understanding the WTO*. Geneva: WTO.
2. Hoekman, B., & Kostecki, M. (2009). *The Political Economy of the World Trading System*. Oxford University Press.
3. Krugman, P., Obstfeld, M., & Melitz, M. (2018). *International Economics*. Pearson.
4. WTO. (2017). *World Trade Report*.
5. Maskus, K. (2005). *The Economics of Technical Barriers to Trade*. Cambridge University Press.
6. Josling, T., Roberts, D., & Orden, D. (2004). *Food Regulation and Trade*.
7. WTO. (1994). *Agreement on Subsidies and Countervailing Measures*.
8. WTO. (2013). *Trade Facilitation Agreement*.
9. Bhagwati, J. (2002). *Free Trade Today*. Princeton University Press.